

Katja-Maria Leino

KIVA KAVERI- KIUUSAAMISEN EHKÄISY KOKEMÄEN
VARHAISKASVATUKSESSA TOIMINNALLISIN MENETELMIN

Sosiaalialan koulutusohjelma

2015

KIVA KAVERI- KIUUSAAMISEN EHKÄISY KOKEMÄEN VARHAISKASVATUKSESSA TOIMINNALLISIN MENETELMIN

Leino, Katja-Maria
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaaalialan koulutusohjelma
helmikuu 2016
Ohjaaja: Ahosmäki, Merja
Sivumäärä: 28
Liitteitä: 1

Asiasanat: kiusaaminen, päiväkotit, varhaiskasvatus

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli koota Kokemäen varhaiskasvatuksen henkilökunnalle kattava mutta tiivis tietopaketti kiusaamisen ehkäisystä, sekä laatia toiminnallinen paketti ryhmäytymisleikeistä henkilöstön käyttöön. Paketti tuli osaksi Kokemäen varhaiskasvatuksen kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa joka julkaistiin kaupungin nettisivuilla tammikuussa 2016.

Opinnäytetyötä tehdessäni suoritin Peipohjan päiväkodissa toiminnallisia tuokioita joissa käytin paketissa olevia leikkejä ja pelejä. Näin pakettia kootessani pystyin laittamaan käytännön kokemuksia toimivista asioista ja taas karsimaan niitä jotka eivät lapsiryhmässä toimineet.

Opinnäytetyön aihe, kiusaamisen ehkäisy, on hyvin tärkeä osa varhaiskasvatushenkilöstön jokapäiväistä työtä, ja aiheeseen paneutuminen osoittautui omassa työssäni lastentarhanopettajana hyvin hyödylliseksi.

Opinnäytetyössäni otin näkökulmaksi aikuisten vastuun ja sen, miten me aikuiset tuemme lasta ja heidän kokonaisvaltaista hyvinvointiaan päivähoidossa joka päivä. Kerroin myös positiivisen vuorovaikutuksen tärkeydestä, johon panostaminen on olennainen osa kiusaamisen ehkäisyä.

NICE FRIEND – PREVENT BULLYING IN KOKEMÄKIS EARLY CHILDHOOD EDUCATION USING A FUNCTIONAL METHOD

Leino Katja-Maria

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services

February 2016

Supervisor: Ahosmäki, Merja

Number of pages: 28

Appendices: 1

Keywords: bullying, kindergarten, early childhood education

The purpose of this thesis was to create a comprehensive yet a compact instruction compilation to help the staff of Kokemäki early education to prevent bullying, and also make a guide to the staff to help them teach the children how to function in groups. This guide was published as a part of “Kokemäki’s early education bullying prevention plan” on Kokemäki city’s website on January 2016.

While writing the thesis, I held several functional lessons in Peipohja kindergarten. This gave me a good opportunity to try out the games and activities from my guide and see which of them actually worked in practice. By this I made sure only the valid ones were included in the final version.

The subject, preventing the bullying, is an essential part on the daily work in the early education, and studying it more deeply showed to be extremely useful in my work as an kindergarten teacher.

The point of view of this thesis, is the grown-up’s responsibility, and how we as an adults will support the children and their overall wellbeing in daycare. I also wrote down couple of things about the importance of positive interaction, which is in my opinion, a crucial part of the prevention of bullying.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	6
2.1	Kiusaamisen määritelmä.....	6
2.2	Kiusaamisen ehkäisyn tärkeys	6
3	RYHMÄN MUODOSTUMINEN PÄIVÄHOIDOSSA	7
3.1	Ryhmä ja yhteisöllisyys	7
3.2	Vertais- ja ystävyyssuhteet	8
3.3	Sosiaaliset taidot varhaiskasvatusikäisellä lapsella	9
3.3.1	Epäsosiaalinen ja aggressiivinen käyttäytyminen	11
4	VUOROVAIKUTUSTAITOT- JA ONGELMAT	13
4.1	Vuorovaikutustaidot.....	13
4.1.1	Positiivisen vuorovaikutuksen kehä	14
4.1.2	Negatiivisen vuorovaikutuksen kehä.....	15
4.2	Itsetunto.....	16
4.3	Emotionaalinen ja sosiaalinen kompetenssi.....	17
4.3.1	Emotionaalinen kompetenssi.....	17
4.3.2	Sosiaalinen kompetenssi.....	18
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	19
5.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	19
5.2	Työharjoittelu.....	20
5.3	Toimintatuokio 1.....	21
5.4	Toimintatuokio 2.....	22
5.5	Toimintatuokio 3.....	24
5.6	Toimintatuokio 4.....	25
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	27
	LÄHTEET.....	29
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selkeä, helppolukuinen ja helposti saatavilla oleva tiivis tietopaketti pienten lasten välisestä kiusaamisesta, siihen puuttumisesta sekä ennaltaehkäisevistä keinoista joita voitaisiin käyttää Kokemäen varhaiskasvatuksessa jatkossa säännöllisesti.

Kiinnostuin aiheesta oltuani kuuntelemassa Satakunnan ammattikorkeakoululla Laura Revon luentoa ”Kiusaaminen ja sen ehkäisy varhaiskasvatuksessa” 28.2.2015. Luento oli mielenkiintoinen, ja aihe on lähellä itseäni; valmistun sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön sosionomiksi, joka antaa minulle myös pätevyyden toimia lastentarhanopettajan tehtävissä, sekä toinen näkökulma; olen varhaiskasvatusikäisen lapsen äiti.

Aiheen pohtimisen ja siihen hieman erilaisen näkökulman saaminen oli hyvän yhteensattuman tulos: kotikaupungissani Kokemäellä oli juuri aloitettu työstämään kiusaamisen ehkäisyn mallia, joka tulee osaksi Kokemäen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa. Sain Kokemäen kaupungin varhaiskasvatusjohtaja Riitta Hanhilahdelta hyviä vinkkejä ja hän esitti ehdotuksia joita toivoisi minun tuovan esiin toiminnallisessa osuudessani. Lisäksi keskustelin Kokemäen erityislastentarhanopettajan Soili Lamminmäen kanssa, jolta sain vinkkejä ja ehdotuksia, sekä kattavan paketin materiaalia työni tueksi. Täten kiitän yhteistyöstä ja neuvoista kaikkia jotka ovat auttaneet minua opinnäytetyössäni.

Näkökulmani työhön ei ole kertoa lähtökohtaisesti kaikkea kiusaamiseen liittyvää ja siitä mitä kiusaaminen on ja miten se syntyy, vaan se, miten me aikuiset voimme tukea lasta ja luoda hyvän ja tasapainoisen ryhmän jossa kaikki lapset uskaltavat olla omanlaisiaan, pääsevät leikkeihin mukaan sekä pystyvät luottamaan ryhmään ja aikuiseen.

2 KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

2.1 Kiusaamisen määritelmä

”Kaikki lasten väliset riidat ja konfliktit eivät ole kiusaamista. Kiusaaminen on tietoisista ja toistuvaa pahan mielen aiheuttamista toisille. Kiusaamiseen liittyvät aina ryhmän valtasuhteet. Kiusaamalla tavoitellaan valtaa ja statusta. Riitelyt ja vastoin käymiset ihmissuhteissa kuuluvat asiaan ja riitelyn ja eri mieltä olemisen taitojen harjoittelu on tärkeää. Siihenkin kuitenkin tarvitaan aikuisen tukea. Kiusaaminen sen sijaan on sellaista, minkä kohtaamista lapsi ei voi harjoitella ja siihen puuttuminen on aina aikuisten asia.” (Repo 2013, 16)

Sirkku Aho ja Kaarina Laine määrittelevät kirjassaan ”Minä ja muut” (1997) kiusaamisen seuraavasti: ”Kiusaaminen tarkoittaa tahallista ja tietoisista halua loukata, uhata, pakottaa, vahingoittaa tai pelottaa jotakuta.” Fyysisestä ja psyykkisestä kiusaamisesta he puhuvat kirjassaan seuraavasti: ”Fyysisen kiusaamisen muotoja voivat olla esimerkiksi lyöminen, hakkaaminen, nipistely, pistäminen, potkiminen, maahan kaataminen, esineillä heittäminen, tukasta vetäminen, rahan kiristäminen, johonkin tekkoon pakottaminen ja töniminen. Psyykkisessä kiusaamisessa on usein kyse panettelusta, pilkkaamisesta, haukkumisesta, ryhmän ulkopuolelle sulkemisesta, hännäämisestä, luottamuksen pettämisestä, tavaroiden piilottamisesta, harhaanjohtamisesta, uhkaamisesta, pinteeseen jättämisestä, kaveruuden lopettamisesta, toiminnan rajoittamisesta, puolustautumisen estämisestä, aivopesusta tai muiden yllyttämisestä jostakin vastaan.” (Aho & Laine, 1997, 228)

2.2 Kiusaamisen ehkäisyn tärkeys

”Kiusaamisen ehkäisyssä keskeistä on aikuisen ja lapsen välille muodostunut lämmin ja kunnioittava suhde, jota sensitiivinen aikuinen kannattelee.” (Repo 2013, 99)

Repo kertoo kirjassaan ”Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy” (2013) miten tärkeää kiusaamisen ehkäisy on koko lapsen tulevaisuutta ajatellen, koska kiusatut lapset kokevat todennäköisemmin itsetuntonsa heikoksi ja heillä esiintyy muita useammin

masentuneisuutta ja ahdistusta, jopa itsetuhoisia ajatuksia. Myös kiusaajat tarvitsevat apua, sillä heillä kasvaa riski epäsosiaaliseen käyttäytymiseen myöhemminkin elämässään, joka taas johtaa usein päihteiden käyttöön ja rikoksiin, toisin sanoen syrjäytymiseen yhteiskunnasta. Kiusaajan toimintamallien on todettu olevan hyvin pysyviä, joten on olemassa se riski, että kiusaamiskäyttäytyminen jatkuu myös työelämässä. (Repo, 2013, 14)

3 RYHMÄN MUODOSTUMINEN PÄIVÄHOIDOSSA

3.1 Ryhmä ja yhteisöllisyys

“Ryhmällä tarkoitetaan yleensä sellaista ihmisjoukkoa, jolla on jokin yhteinen tavoite tai päämäärä ja jonka jäsenet ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja myös tietävät kuuluvansa tähän ryhmään.” (Aho & Laine, 1997, 203)

Lapselle on tärkeää saada kokemuksia joissa toisten lasten kanssa on mukavaa, ja että ylipäänsä ihmisten kanssa oleminen ja toimiminen on mieluista ja toisiin ihmisiin voi luottaa. Tämä tapahtuu varmistamalla lapselle riittävästi positiivisen vuorovaikutuksen kokemuksia sekä aikuisten että lasten kanssa. Positiivinen vuorovaikutus muiden kanssa edellyttää taas turvallista ilmapiiriä. Ryhmässä, jossa lapsella on turvallinen ja luottavainen olo, esiintyy vähemmän ristiriitatilanteita ja kiusaamista kuin ryhmässä jossa lapsella on turvaton olo. Turvallisuutta pystytään luomaan vahvistamalla ryhmän yhteishenkeä, ja se kasvaa parhaiten yhteisen mukavan tekemisen kautta. (Repo 2003, 122)

Yhteisöllisyys on kokemukseen perustuva tunne, ja siksi on tärkeää että kokemuspohjaa yhteisöllisyydestä saataisiin kehitettyä mahdollisimman varhain. Yhteisöllisyydessä ei ole kyse jostakin opeteltavasta taidosta, vaan yhteisöllisyyteen kasvetaan ja se rakentuu pikkuhiljaa. Koska pienillä lapsilla on herkkyyys sosiaalisiin kontakteihin ja sosiaalisten taitojen harjoitteluun, on yhteisöllisyyden muodostamiseen hyvä kiinnittää huomiota jo päivähoidossa. (Koivula 2013, 25)

Turvallisen ryhmän muodostuminen on edellytys osallisuudelle ja osallisuuden vahvistaminen on hyvä ja tärkeä keino ehkäistä kiusaamista. (Repo 2013, 124)

Turvallinen ryhmä saa meistä esiin parhaat puolemmme. Turvallisessa ryhmässä itsetuntomme vahvistuu ja pystymme myös ajattelemaan muiden ryhmäläisten parasta, sekä huomaamme välittävämme ryhmän jäsenistä. Huonossa ryhmässä tuntomerkkinä on usein pelko. Pelokkaina emme uskalla näyttää itsessämme parhaita puolia ja taitojamme, emmekä uskalla ilmaista itseämme rehellisesti. Huonossa ryhmässä ei myöskään kykene välittämään muista ryhmän jäsenistä vaikka tahtoisikin. (Aalto, 2002, 8)

3.2 Vertais- ja ystävyysuhteet

”Vertaisilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat lapsen tai nuoren kanssa suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa tai kognitiivisessa kehityksessä. Vertaiset ovat usein ikätovereita, eivät kuitenkaan välttämättä täsmälleen samanikäisiä kuin lapsi tai nuori itse” (Salmivalli 2000, 15)

Salmivalli (2000) toteaa kirjassaan ”Kaverien kanssa- vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys” että ystävyysuhteet ovat erityisiä vertaissuhteita. Hän kuvaa ystävyysuhteita läheisemmiksi kuin vertaissuhteita. Salmivallin mukaan ystävyysuhteissa myös uskoudutaan toisille enemmän ja niihin sitoudutaan enemmän kuin vertaissuhteisiin ja niillä on positiivinen vaikutus lapsen hyvinvointiin.

Salmivalli kertoo kirjassaan useista tutkimuksista jotka osoittavat, että lapset joilla on vastavuoroinen ystävyysuhteet, ovat muun muassa itsevarmempia, vähemmän aggressiivisia, yhteistyökykyisempiä ja tulevat ryhmään helpommin kuin lapset joilla ei ole tällaista ystävyysuhteita.

Lasten vertaissuhteiden tukeminen ja ystävyysuhteiden solmiminen sekä niiden ylläpitämisen taidot ovat tärkeitä tekijöitä kiusaamisen ehkäisyssä. Lapsen aseman vahvistaminen ryhmän jäsenenä on olennaista jotta edellä mainitut voivat toteutua. (Repo 2013, 147)

Aho ja Laine (1997) kirjoittavat myös ystävyssuhteiden tärkeydestä. He toteavat kirjassaan että ystävät ja toverit ovat lapselle tärkeitä lähihenkilöitä aikuisten ohella. Ystävyssuhteilla lapsuudessa on tärkeä rooli myöhemmällä iällä siihen, miten ihminen suhtautuu toisiin, kuinka hän uskaltaa lähestyä muita ja miten hän pystyy luomaan tyydyttäviä sosiaalisia suhteita.

Lapsi tarvitsee sosiaalisia taitoja pystyäkseen luomaan ystävyys- ja vertaissuhteita sekä pystyäkseen toimimaan niissä. (Repo 2013, 119)

Positiivisten vertaisryhmien rakentaminen tulisi olla osa jokapäiväistä kasvatustyötä. Kiusaaminen on yleensä aina ryhmäilmiö, ja siksi ryhmään ja yhteisöllisyyden muodostumiseen liittyvien tekijöiden havainnointi on välttämätöntä kiusaamisen ehkäisyssä. Vastuu on kuitenkin aina aikuisella. Lapsien tehtävä ei ole vastuunkantaminen muista lapsista esimerkiksi hyväksymällä aggressiivista käyttäytymistä. Aikuisen rooli kiusaamisen ehkäisyssä on keskeinen; sen määrittelee aikuisen suhde lapseen yksilöinä, aikuisen suhde koko ryhmään sekä aikuisten suhteet toisiin aikuisiin. (Repo 2013, 121)

Myönteiset kokemukset vertaisryhmässä ovat hyväksi lapsen itsetunnon ja edistävät sosiaalisten taitojen kehittymistä. Vertaisryhmässä pärjääminen edesauttaa lasta sopeutumaan ryhmään sekä vahvistaa oppimismotivaatiota. Taasen vertaisryhmän ulkopuolelle jääminen lisää syrjäytymisriskiä. (Laine 2014, 101)

3.3 Sosiaaliset taidot varhaiskasvatusikäisellä lapsella

”Ystävyys- ja toverisuhteet tarjoavat mahdollisuuden päästä mukaan sosiaalisiin vuorovaikutustilanteisiin, joissa lapset ja nuoret voivat oppia sosiaalisia taitoja. Ystävyystyminen sekä ystävyys ja toveruuden ylläpitäminen edellyttävät herkkyyttä ja hienotunteisuutta sekä muita sosiaalisia taitoja. Esimerkiksi on tiedettävä, miten päästään mukaan ryhmän toimintaan, kuinka hyväksytään ja tuetaan tovereita ja miten käsitellään konflikteja. Omaksuessaan vastavuoroista käyttäytymistä ystävyssuhteissa lapsi ja nuori oppii käyttäytymään vastavuoroisesti myös muissa sosiaalisissa

suhteissaan. Tällaisia sosiaalisia taitoja ei opita niinkään aikuisilta vaan vuorovaikutuksessa muiden lasten ja nuorten kanssa yrityksen ja erehdyksen sekä esimerkkien välityksellä.” (Aho & Laine 1997, 179)

Pienten lasten sosiaalisuus ei ilmene tarpeena olla koko ajan tekemisissä muiden kanssa, vaan enemmänkin kiinnostuksena muita ihmisiä kohtaan. (Keltikangas-Järvinen 2012, 50)

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan käyttäytymistä joka johtaa suosioon kaverisuhteissa, tai vastaavasti käyttäytymiseen joka jossakin tietyssä tilanteessa, esimerkiksi leikkiin pääsemisessä, johtaa toivottuun lopputulokseen. Huomion pääpiste sosiaalisissa taidoissa on käyttäytymisessä. Sosiaalisina taitoina pidetään kaverisuhteissa esiintyviä taitoja, kuten esimerkiksi puolustaminen, avun tarjoaminen, itsesäätely, keskittyminen annettuihin tehtäviin, tottelevaisuus, jämäkkyys ja kyky pitää omia puoliaan. Toisinaan sosiaalisten taitojen käsitettä on kritisoitu siitä että onko tosiaan kyseessä taito, vai muitten odotuksiin mukautuminen. Myöskään sosiaalisten taitojen näkökulma ei huomio sitä, että tietynlainen käyttäytyminen voi olla hyväksyttävää jossakin ympäristössä ja tilanteessa, mutta sama käytös taas muussa yhteydessä ei. (Salmivalli 2000, 86)

Repo (2011) kertoo kirjassaan ”Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa”, että sosiaaliset taidot voidaan jakaa erilaisiin valmiuksiin. Näitä valmiuksia Revon mukaan ovat muun muassa empatiakyky, ongelmanratkaisu, impulssien hallinta sekä itsehillintä. Empatiakykyä ja empatian osa-aluetta sympatiaa tarvitaan, jotta lapset olisivat kykeneviä auttamaan ja tukemaan muita. Kuitenkaan empatiassa ei Revon (2011) mukaan ole kyse toisten tunteiden myötäilystä ja säälistä tai kiltteydestä, vaan empatiakyvyllä tarkoitetaan myös sitä, että pystyy tarvittaessa vastustamaan toisia ja puolustamaan itseään. Empatiakyvyn kehittämisen tavoitteena on kyky pystyä asettumaan toisen asemaan ja halu auttaa muita. Empatiakykyä pitää opetella ja harjoittaa, ja lapselle pitää antaa mahdollisuus harjoitella sitä toistuvasti.

Ongelmanratkaisua ja impulssin hallintaa Repo (2011) pitää tärkeänä kiusaamisen ehkäisyssä, koska lapsen on tärkeää osata pysähtyä, ja miettiä erilaisia tilanteita en-

nen toimintaa, sekä oivaltaa se, että ensimmäinen mieleen juolahtava ajatus ei ehkä olekaan paras tapa toimia.

Itsehillinnästä Repo (2011) puolestaan sanoo, että lasten olisi hyvä oppia rakentavia tapoja kiukkunsa hallitsemiseksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä että aggressiot ja kiukunpuuskat pitäisi tukahduttaa, vaan sitä että lapset oppisivat hallitsemaan suuttumuksensa. Suomessa sosiaaliset taidot ovat Revon (2011) mukaan yhdistetty juuri itsehillintään ja hallintaan, mutta sosiaaliset taidot ovat paljon laajempi kokonaisuus, joita Revon (2011) mukaan tulisikin miettiä laajemmin kuin vain itsehillinnän harjoittamisena.

3.3.1 Epäsosiaalinen ja aggressiivinen käyttäytyminen

Revon (2013) mukaan yksiselitteistä vastausta siihen, kenestä tulee kiusaaja, kiusattu, apuri, kannustaja tai puolustaja, ei voida antaa. Se on kuitenkin Revon (2013) mukaan todettu että erityisessä riskiryhmässä kiusaamiseen liittyen ovat ne lapset jotka tulevat omassa vertaisryhmässään torjutuiksi, ja näitä vertaissuhteiden ongelmia esiintyy jo alle kouluikäisillä lapsilla, ja niillä on usein taipumus kasaantua tiettyille lapsille. Repo (2013) kertoo kirjassaan ”Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy” että on myös todettu aggressiivisesti käyttäytyvien, sekä ujojen ja syrjään vetäytyvien lasten joutuvan muita useammin ryhmänsä torjumiksi.

Repo (2013) luokittelee aggressiivisesti käyttäytyvät lapset kahteen ryhmään: reaktiivisesti ja proaktiivisesti käyttäytyviin lapsiin. Reaktiivisesti käyttäytyvät lapset ovat Revon (2013) mukaan usein impulsiivisia, ja toimivat äkkipikaisesti ja kontrolloimattomasti ollessaan voimakkaan suuttumustilan vallassa. Tällainen käyttäytyminen aiheuttaa muissa lapsissa torjuntaa, ja näin ollen he tulevat usein suljetuksi ryhmän ulkopuolelle ja ovat siis sekä uhreja että kiusaajia. Tähän ryhmään kuuluu useimmiten erityistä tukea tarvitsevia poikia, ja he tarvitsisivat erityisen paljon empaattisen ja sensitiivisen aikuisen tukea ja apua.

Reaktiivisesti käyttäytyvät aggressiiviset lapset saavat usein osakseen paljon negatiivista huomiota ja hänen vuorovaikutuksensa ovat valitettavan usein myös aikuisen

osalta negatiivissävyytteisiä. Aikuisen tehtävänä olisi kuitenkin huolehtia siitä, että tällaisetkin lapset saisivat osakseen positiivisia vuorovaikutustilanteita niin aikuisten kuin toisten lasten kanssa. (Repo 2013, 134)

Aikuisen tehtävänä olisi järjestää ryhmän toiminta sellaiseksi että kaikkien lasten vuorovaikutus olisi palkitsevaa ja miellyttävää. Se tapahtuu parhaiten osallistumalla lasten leikkeihin ja järjestelemällä ryhmän toimintaa ja ohjaamalla lasta liittymään leikkiin, eikä puuttumalla tilanteisiin vasta sitten kun leikkiin liittyminen on jo epäonnistunut. (Repo 2013, 134)

Proaktiivisesti käyttäytyvät lapset taasen ovat Revon (2013) mukaan enemmänkin manipulatiivisia ja suunnitelmallisia eikä käyttäytymiseen liity välttämättä suuttumustilaa. Proaktiivisesti aggressiiviset lapset toimivat Revon (2013) mukaan dominoivasti ja lukemalla ryhmän dynamiikkaa taitavasti, yrittäen samalla saavuttaa omia tarkoitusperiään ja tavoitteitaan. Näin ollen proaktiivisesti käyttäytyvät lapset eivät välttämättä ole sosiaalisesti taitamattomia, vaan heillä on enemmänkin puutteita empatiataidoissa. Repo (2013) pitää tärkeänä sitä, että tällaisesta käytöksestä ei saisi koskaan seurata lapselle palkintoa eikä lasta tyydyttävää ratkaisua, vaan lapselle tulee sanoa selvästi että hänen käytöksensä ei ole sallittua. Hänelle tulee asettaa selkeät rajat ja häntä pitää ohjata ja opastaa käyttäytymään hyväksyttävällä tavalla, koska tämänkaltaisesti toimiva lapsi on jo oppinut tavan, että aggressiivinen käytös palkitsee.

Aggressiivisen käyttäytymisen kieltäminen ja rajojen asettaminen eivät kuitenkaan Revon (2013) mukaan tarkoita lapsen rankaisemista. Lapselle olisi tärkeää tehdä selväksi että aikuiset ovat tietoisia hänen ei-hyväksyttävästä toiminnastaan ja tulevat puuttumaan siihen joka kerta. Kuitenkin myös aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen tulee tuntee olevansa hyväksytty ja rakastettu, ja lapselle olisi tärkeää että koti ja varhaiskasvatushenkilöstö tekisivät hyvää yhteistyötä. (Repo, 2013, 137)

4 VUOROVAIKUTUSTAITOJEN- JA ONGELMAT

4.1 Vuorovaikutustaidot

”Syistä riippumatta pitkään jatkuessaan toverisuhdeongelmat merkitsevät lapselle fyysistä, emotionaalista ja sosiaalista vertaisryhmän ulkopuolelle jäämistä ja selvää riskiä syrjäytyä lapsuuden sosiaalisesta maailmasta. Tällöin lapsi jää myös osattomaksi myönteisestä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta tovereidensa kanssa, ja hänellä on muita vähemmän mahdollisuuksia saada harjoitusta juuri niissä sosiaalisissa tilanteissa, joissa hänellä jo ennestään on vaikeuksia.” (Laine 2014, 107)

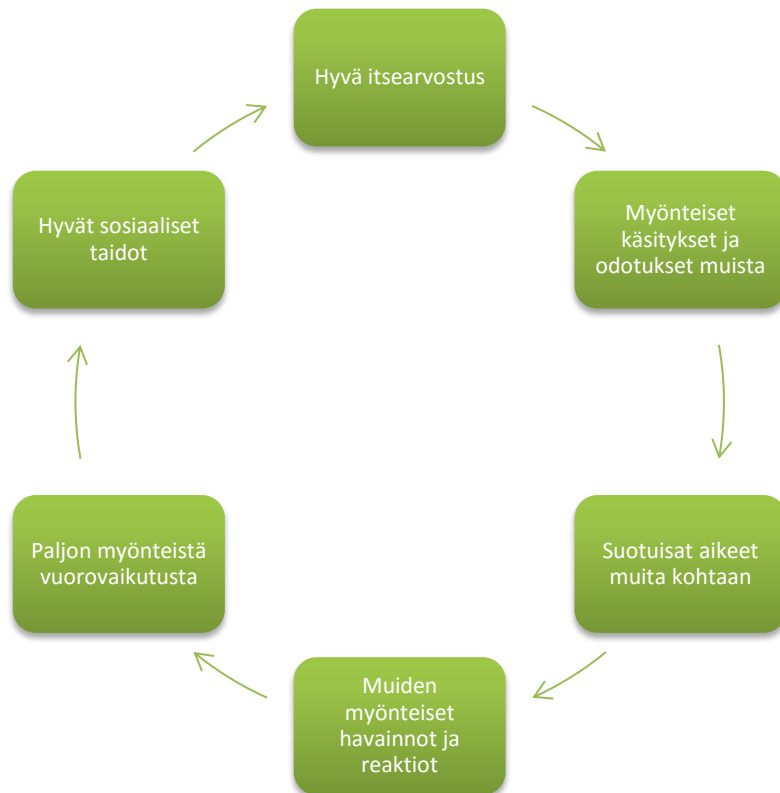
Repo (2013) kertoo kirjassaan ”Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy” lämpimän vuorovaikutuksen tärkeydestä. Hän kirjoittaa näin: ”Oppimisen ja toiminnan ohjaamiseksi riittää yleensä aikuisen ja lapsen välinen lämmin vuorovaikutus, jossa oppiminen tapahtuu. Lapsi oppii ja haluaa käyttäytyä oppimallaan tavalla, kun hän on saanut kokea aikuisen kannattelua lämpimässä vuorovaikutuksessa.”

Lapsen vuorovaikutukseen vaikuttaa muun muassa se, minkälaiset ovat hänen asenteet ja odotukset itseensä nähden, ja niihin ihmisiin, joiden kanssa hän on vuorovaikutuksessa. Asenteet ja odotukset yhdessä vaikuttavat toiminta-aikeisiin, jotka taas puolestaan ohjaavat lapsen käyttäytymistä muita kohtaan. Samoin myös muiden lasten havainnot lapsen käyttäytymisessä vaikuttavat taas siihen miten he suhtautuvat tähän lapseen, joka taas vaikuttaa siten heidän toiminta-aikeisiinsä. Täten käyttäytymisen vuorovaikutus jatkuu kehämäisenä prosessina ihmisten vastatessa toisilleen omien havaintojensa, odotustensa ja arviointiensä mukaan. (Laine 2014, 100)

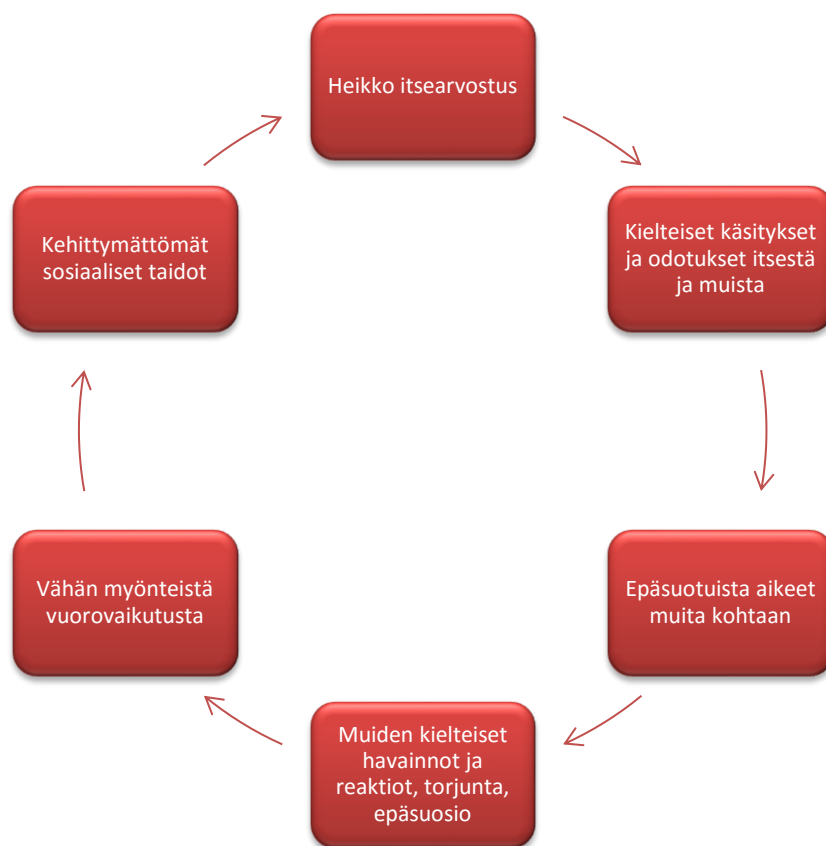
”Jos lapsella on hyviä kokemuksia jostakin toveristaan ja hän tuntee olonsa tämän seurassa turvalliseksi ja hyväksytyksi, hänellä on myös myönteiset asenteet sekä itseään että toveriaan kohtaan. Tällöin hänen käyttäytymisensä on avointa, ystävällistä, avuliasta ja yhteishenkistä. Toveri puolestaan saa hänestä myönteisen käsityksen, tuntee tilanteen turvalliseksi ja reagoi vuorostaan ystävällisesti. Tämä johtaa myönteiseen vuorovaikutukseen ja vahvistaa samalla sosiaalisia taitoja ja itsearvostusta.

Näin molemmat tukevat toistensa myönteistä arvioimista, hyväksyntää ja ystävällistä käyttäytymistä.” (Laine 2014, 100)

4.1.1 Positiivisen vuorovaikutuksen kehä

4.1.2 Negatiivisen vuorovaikutuksen kehä

Torjutuksi tulleen ja toverisuhteissaan epäonnistuneen lapsen tilannetta kuvaa hyvin yllä oleva kehä. Lapsen kokema torjunta ja epäsuosio vaikuttavat kielteisesti vuorovaikutuksen laatuun muiden kanssa. Epäsuosiossa olevat ja torjutut lapset eivät saa positiivisia vuorovaikutuksen kokemuksia jolloin hänelle ei myöskään synny tilaisuutta harjoitella sosiaalista kompetenssiaan muiden kanssa. Toisten torjunta heikentää jatkuvasti lapsen itsearvostusta ja lisää kielteisiä aikeita ja odotuksia toisia kohtaan, joka edelleen ruokkii muiden torjuntaa. On todettu että torjutut lapset saavat muihin verrattuna hyvin vähän myönteisiä aloitteita muilta lapsilta ja näin ollen heidän on lähes mahdotonta solmia ja ylläpitää ystävyys-suhteita. (Repo 2013, 127)

Yhden lapsen torjumisen ehkäisy koskee koko lapsiryhmää, ja kun ehkäistään ryhmässä tapahtuvaa torjuntaa, ehkäistään samalla koko kiusaamisilmiön syntymistä. (Repo 2013, 127)

4.2 Itsetunto

Laine kirjoittaa artikkelissaan ”Pienen lapsen vuorovaikutustaidot” (2014) kattavasti ja selkeästi siitä, miten suuri merkitys lapsen itsetunnolla ja vuorovaikutustaidoilla on siihen, miten hän suhtautuu muihin lapsiin, ja miten hän odottaa muiden käyttäytyvän itseään kohtaan. Laine (2014) kuvaa tekstissään muun muassa sitä, miten lapsen heikko itsetunto johtaa yleensä ristiriitaiseen suhtautumiseen muita ihmisiä kohtaan. Heikon itsetunnon omaavalla lapsella herää Laineen (2014) mukaan usein uhan ja turvattomuuden tunteita ja hän saattaa olla epäluuloinen muita kohtaan, sekä pelätä muiden kielteistä suhtautumista häneen. Näin ollen hänen asenteensa itseensä ja kielteiset odotukset muita kohtaan heijastuvat toverisuhteisiin ja käyttäytymiseen.

Raisa Cacciatoren luennossa (<http://www.raisacacciatore.fi/20>) ”Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa?” hän kuvaa lapsen itsetuntoa muun muassa näin: ”Lapsen itsetuntoa on tärkeää vahvistaa. Samalla kun lapsi kasvaa, myös hänen itsetuntonsa rakentuu. Se muuttuu koko ajan. Siihen voi vaikuttaa joka päivä, joka hetki ja aina uudestaan. Se on oma ajatus omasta pärjäämisestä. Uskomus, oletus tai tunne siitä, millainen ja miten hyvä on, mihin pystyy, mitä haluaa, mitä osaa, ja mitä voi oppia. Siihen vaikuttavat kaikki ihmissuhteet, se palaute mitä toisilta saa – ympäristön kannustus, läsnäolo, tuki ja lohtu ovat tärkeitä. Läheiset ihmiset voivat vaikuttaa lapsen itsetuntoa rakentavasti tai murentavasti. Nykykasvattajien omassa lapsuudessaan kokemat kasvatuskulttuurit eivät välttämättä ole parhaita, vaan kannattaa punnita ja opetella uusiakin.

Itsetunto on eri asia kuin temperamentti, eli hiljainen tarkkailija voi olla aivan yhtä tyytyväinen ja tasapainoinen kuin räiskyvä joka paikan keskipistekin. Etenkin pojilla tuntuisi olevan riskinä saada enemmän moitetta ja itsetuntoa kuluttavaa palautetta, kuin kehuja ja itsetunnon rakennusaineita. Toisaalta tytöiltä vaaditaan, tai he itse vaativat jatkuvaa pärjäämistä.

Itsetunnolla on suuri vaikutus, sillä se on kuin ennustus joka pyrkii toteuttamaan itseään. Jos lapsi arvelee, ettei hän johonkin pysty, hän useinkin arvaa oikein. Itsetunto vaikuttaa myös tässä ja nyt, esimerkiksi terveysvalinnoissa ja itsesuojelussa. Jos lapsella on ajatuksena, että hän ei ole arvokas, hänellä ei ole väliä tai että tulevaisuudel-

la ei ole hänelle mitään hyvää tarjottavana, hän saattaa olla harkitsematon, johdateltavissa ja jopa tapaturma-altis.” (Cacciatore, 2016)

4.3 Emotionaalinen ja sosiaalinen kompetenssi

“Varhaiskasvattajalla on suuri vastuu pienen lapsen hyvinvoinnista ja hänen emotionaalisen ja sosiaalisen kehityksensä tukemisesta, sekä erilaisten riskitekijöiden vaikutusten torjumisesta. Mitä paremmin lapsi ymmärtää sosiaalista maailmaa ja mitä kehittyneemmät vuorovaikutustaidot hänellä on, sitä tarkoituksenmukaisemmin hän voi siinä toimia ja sitä helpompi hänen on sopeutua sen asettamiin ehtoihin. Kasvattajan haasteena on ohjata ja tukea lapsen kehittyvää emotionaalista ja sosiaalista kompetenssia niin, että lapsi menestyy sosiaalisen maailmansa ihmissuhteissa ja vuorovaikutustilanteissa.” (Laine 2014, 85)

4.3.1 Emotionaalinen kompetenssi

”Emotionaalisella kompetenssilla tarkoitetaan ihmisen kykyä käsitellä omia tunteitaan, tunnistaa toisten tunteita sekä tulla toimeen näiden kanssa.” (Laine 2014, 85)

Emotionaalinen kompetenssi kehittyy ihmisillä pikkuhiljaa syntymästä alkaen. Pienellä vauvalla emotionaaliset kompetenssit ovat lähinnä tyytymättömyyden, kuten nälän ohjaamia. Jo kuitenkin kaksivuotiaana lapsella on useimmat perustunteet, kuten pelko, suru, ilo, suuttumus ja kiinnostus. Onkin hyvin tärkeää jo pientenkin lasten kanssa puhua tunteista, tarpeista ja aikomuksista, koska samalla lapsi oppii paremmin säätelemään reaktioitaan. Tällöin myös lapsen vanhemmat, sekä hänen hoitajansa voivat paremmin vastata hänen tarpeisiinsa. Tämä johtaa siihen että lapsi oppii puhumaan kavereiensa kanssa myös vihaustuksissaan, sen sijaan että olisi aiemmin lyönyt tätä. (Laine 2014, 91)

4.3.2 Sosiaalinen kompetenssi

”Hyvä sosiaalinen kompetenssi tai kyvykkyys merkitsee, että ihminen pystyy sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa samanaikaisesti sovittamaan yhteen henkilökohtaisia päämääriään ja ylläpitämään myönteisiä suhteita muihin ihmisiin. Oleellista sosiaalisessa kompetenssissa ovat ihmisen kyky tuottaa positiivisia ja välttää negatiivisia reaktioita muiden ihmisten taholta. Näin sosiaalisesti kyvykkäät ihmiset osaavat käyttäytyä tavalla, joka on muiden mielestä hyväksyttävää. Keskeistä tässä ovat sosioemotionaaliset ja sosiokognitiiviset taidot ja sosiaalisen hyväksynnän saaminen yhteisön muilta jäseniltä” (Laine, 2014, 93)

Repo (2013) puolestaan kirjoittaa sosiaalisesta kompetenssista seuraavasti: ”Sosiaalista kompetenssia sekä vertaissuhteissa toimimista voidaan harjoitella ja harjaannuttaa. Sitä ei kuitenkaan voida pitää irrallisena toimintona, jota harjoitellaan erillisten ohjelmien avulla erillisillä toimintatuokioilla. Pienten lasten kanssa koko sen hetken elämä on näiden taitojen harjoittelua. Se edellyttää luonnollisesti aikuisen vahvaa läsnäoloa ja ohjaavaa roolia.” (Repo, 2013, 120)

Kasvatuspsykologian dosentti Niina Junttila kirjoittaa kirjassaan ”Kavereita nolla, lasten ja nuorten yksinäisyys” (2015) myös sosiaalisesta kompetenssista ja kuvailee sitä jopa kaikkein yleisimmäksi yksinäisyyteen liittyväksi tekijäksi. Koska sosiaalisesti kompetenteilla ihmisillä on taitoa tutustua uusiin ihmisiin, kohdella heitä positiivisesti, huolehtia toverisuhteistaan, tuntea empatiaa sekä kontrolloida epäsosiaalisia ominaisuuksiaan, on heillä pienempi riski tulla yksinäisiksi. Junttila sanoo että ilman sosiaalista kompetenssia lapsi voi jäädä usein kaveriporukoiden ulkopuolelle.

Sosiaalinen kompetenssi sisältää muun muassa sosiaaliset taidot. Näitä taitoja lapset opettelevat niiltä ihmisiltä joiden kanssa he ovat vuorovaikutuksessa. Yrityksen, onnistumisen ja epäonnistumisen kautta lapset oppivat vähitellen oikeanlaisen tavan toimia muiden kanssa. Valitettavasti sosiaalisesti heikommat taidot omaavia lapsia torjutaan kaveripiirissä. (Junttila 2015, 161) Tämän vuoksi sosiaalisten taitojen harjoittelu on hyvin tärkeää.

Sosiaalisia taitoja harjaannuttavat ohjelmat toimivat Revon (2013) mukaan erinomaisena tukena tunteiden ja sosiaalisten taitojen opettamisessa, mutta ne eivät yksinään riitä. Tarvitaan sensitiivistä aikuista, joka on lapsen saatavilla ja tukena silloin kun lapsi kokee tunteita ja elää oikeissa tilanteissa. Onkin tärkeää muistaa että kiusaamisen ehkäisyssä aikuisen rooli on hyvin tärkeä. Kiusaamisen ehkäisyn määrittelee se, miten aikuiset kohtaavat ja suhtautuvat lapsiin, ryhmään ja ryhmän muihin aikuisiin. (Repo, 2013, 121)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Koulutusperinteen mukaan työelämään kohdistuvaa tutkimusta luonnehtisi sana ammatillisuus, eli tutkittaisiin asioita jotka luontevasti kuuluvat siihen alaan jota opiskelee. Tutkimuksen tarpeita säätelee käytännönläheisyys, työelämälähtöisyys ja ajankohtaisuus, ja siksi tutkimuskohteina on usein työelämän käytännöt jotka juuri sillä hetkellä kaipaavat kehittämistä, muuttamista, ylläpitämistä tai peräti jonkin ihan uuden toimintatavan luomista. Työelämän mielenkiinto tutkimusta tehdessä kohdistuu-kin paremminkin käytännölliseen ja soveltavaan tutkimukseen kuin teoreettiseen. (Vilka 2005, 13)

Etenkin ammattikorkeakouluissa tutkimuksiksi kutsutaan myös toiminnallisia tekoja joissa on tehty selvitystä esimerkiksi kirjan, tuotoksen, esitteen tai tuotteen toteuttamiseksi. Ammatillisissa toiminnallisissa teoissa käytetään tutkimuksellista asennetta, johon tietenkin kuuluu järjestelmällistä tiedon kokoamista, sekä tulkintakokonaisuu- den ilmaisemista kirjallisesti tai tuotoksena. (Vilka 2005, 20)

Tiina Airaksinen on koonnut helppolukuisen ja tiiviin selostuksen (<http://www.slideshare.net/TiinaMarjatta/toiminnallinen-opinnytety-tekstin>) toiminnallisen opinnäytetyön tekemisestä. Hän kertoo toiminnallisen opinnäytetyön olevan yksi ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden muodoista. Toiminnallinen opinnäytetyö

tavoittelee Airaksisen mukaan käytännön toiminnan ohjeistamista tai opastamista, tai toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä. Toiminnallisen opinnäytetyö voi Airaksisen mukaan olla ohje, ohjeistus, opastus kuten perehdyttämisopas, ympäristöohjelma, turvallisuusohjeistus tai jonkin tapahtuman tai tilaisuuden suunnittelu ja toteuttaminen kuten messuosasto, kokous tai näyttely.

Toiminnallisen opinnäytetyön toteutustapoja voi kohderyhmän mukaan olla Airaksisen mielestä muun muassa kirja, opas, verkkojulkaisu tai portfolio. Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu kuitenkin aina myös prosessin dokumentointi ja arviointi tutkimusviestinnän keinoin. Tätä vaihetta kutsutaan toiminnallisessakin opinnäytetyössä opinnäytetyöraportiksi.

(<http://www.slideshare.net/TiinaMarjatta/toiminnallinen-opinnäytetyö-teksti>)

”Toiminnallinen opinnäytetyö on kaksiosainen kokonaisuus: se sisältää toiminnallisen osuuden eli produktin ja opinnäytetyöraportin eli opinnäytetyöprosessin dokumentoinnin ja arvioinnin tutkimusviestinnän keinoin. Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksen tulisi aina pohjata ammattiteorialle ja sen tuntemukselle, ja siten toiminnallisen opinnäytetyöraportin tulee aina sisältää myös ns. teoreettinen viitekehysosuus.”

(<http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojaksot/030906/1113558655385/1154602577913/1154670359399/1154756862024.html>)

5.2 Työharjoittelu

Toteutin opinnäytetyössäni käyttämäni toimintatuokiot ollessani viimeisessä työharjoittelussani, Peipohjan päiväkodissa syksyllä 2015. Toteutin tuokiot yhdessä (Muk-
sut) ryhmässä jossa on 3-5 -vuotiaita lapsia. Suunnittelin tuokiot etukäteen kirjastosta lainaamieni materiaalien pohjalta. Keräsin toimintatuokioihini sellaisia leikkejä ja pelejä jotka tukevat ryhmäytymisprosessia ja edistävät myönteistä vuorovaikutusta. Tuokioita pidin neljä, jonka perusteella kokosin oppaan, ”Kiva kaveri- kiusaamisen ehkäisy Kokemäen varhaiskasvatuksessa toiminnallisina menetelmin.”

Toimintatuokiot sujuivat vaihtelevasti, jollakin ryhmällä sama toimintatuokio saattoi kestää 15 minuuttia ja toisella ryhmällä sama tuokio 25 minuuttia. Huomasin että

pienemmät lapset olivat selvästi avoimempia ja ennakkoluulottomampia, tosin isommat lapset rohkaistuivat jokaisella tuokiolla enemmän ja enemmän. Ideaali aika toimintatuokiolle kuitenkin on maksimissaan 20 minuuttia.

Lapset halusivat parinmuodostusleikeissä luonnollisesti valita itselleen sen kaverin, jonka kanssa muutenkin leikkii, mutta toimintatuokiossani oli tärkeää saada muodostumaan myös sellaisia pareja ja ryhmiä jotka eivät ole niin tuttuja keskenään.

Toimintatuokioideni päällimmäisenä tavoitteena oli ryhmähengen luominen ja vahvistaminen yhdessä tekemisen ja hassuttelun kautta. Suunnittelu ja alkuvalmistelut ovat tärkeää tehdä hyvin, jotta tuokiot eivät keskeydy eikä lasten huomio kiinnity tarpeettomaan aikuisen puuhasteluun esimerkiksi musiikin valinnan kanssa.

5.3 Toimintatuokio 1

Ensimmäiseen toimintatuokioon osallistui Muksujen ryhmästä kymmenen 3-5 -vuotiasta lasta, minä, sekä yksi lastenhoitaja. Toimintatuokio 1 toteutui toisella harjoitteluviikollani, jolloin naamani oli jo tullut tutuksi lapsille.

Aloitimme ensimmäisen toimintatuokion alkupiirillä. Laitoin paikkamerkit ympyrään, ja jokainen lapsi sai valita itselleen mieluisensa paikan. Aloitin esittelemällä itseni, jonka jälkeen käytiin piirissä läpi esittelykierros, siten että lapsilla kiersi kädestä käteen pieni lelu, ja kun sanoin ”STOP”, se lapsi kenen käteen lelu jäi, esitteli itsensä kertomalla nimensä ja lempiväriinsä. Alkupiirin ideana on lämmittely ja toisiinsa tutustuminen, ennen kaikkea ohjaajan tutustuttaminen lapsiryhmään.

Alkupiirin toteuttaminen lelun kanssa oli selvästi hankalaa joillekin lapsista; he keskittyivät vain leluun ja unohtivat että mitä sitten pitää tehdä kun se on omassa kädessä. Varsinkin pienemmät lapset eivät oikein pysyneet mukana tässä.

Jatkoimme tuokiota TULVA -leikillä. Lapsia piti ohjata leikin aikana jonkin verran, koska leikki ei ollut kenellekään ennestään tuttu, mutta leikin edetessä ja sääntöjen selkiytyessä lapsilla oli selvästi oikein hauskaa. Minulla oli kädessäni tamburiini jol-

la annoin rytmiä ja taustamusiikin leikille. Tähän olisi myös käynyt nauhalta tuleva musiikki, mutta tällöin pitäisi seistä kokoajan soittimen vieressä, joka olisi hankalaa, kun lapsia piti samalla ohjata. Tulvaleikissä tarkoituksena on vauhtiin pääseminen, ja toiseen kontaktia ottaminen.

TULVA –leikin jälkeen toteutimme yhden version värileikeistä. Lasten piti koskettaa eri ruumiinosillaan erilaisia värejä ja kuoseja. Valitsin tarkoituksella jokaiselta lapselta jotakin, jotta kaikki tulivat vuorollaan huomin keskipisteeksi. Kenelläkään lapsella ei ollut mitään ongelmaa siinä, että muut koskettivat häntä, mutta muutamia lapsia piti ohjata huomaamaan oikea väri tai kuosi, jota piti koskettaa. Esim.: ”Koskettakaa kämmenellä jotakin vaaleansinistä”. Tehtävien välissä soi musiikki, jolloin lapset liikkuvat musiikin tahdissa ympäri huonetta. Myös värileikissä otetaan toiseen fyysistä kontaktia, joka toteutetaan hassusti ja leikin kautta. Tämä on tärkeää, koska se rikkoo jännitteitä ja luo läheisempää suhdetta lasten välille kun he koskettavat toisiaan. Lapsista ehdottomasti hauskin tapa oli koskettaa nenänpäällään jotakin.

Näiden leikkien jälkeen lapset istuivat takaisin omille paikkamerkeilleen ja kävimme vielä yhden kierroksen läpi, koska oli vasta ensimmäinen kerta yhdessä toimimisemme. Kerroin lapsille uudestaan oman nimeni, ja nyt vuorostaan lapset kertoivat vuoronperään piirissä mikä oli heidän lempileikkinsä. Jännitys oli selvästi lauennut ja useampi lapsi halusi kertoa oman suosikkileikkinsä ja vähän muutakin jo itsestään. Lopetimme toimintatuokion siten, että jokainen lapsi toivotti oikealla puolellaan istuvalle kaverille mukavaa päivänjatkoa ja he siirtyivät siitä pukemaan ja ulos.

Toimintatuokio onnistui hyvin, mutta oli hieman liian lyhyt, tai sitten Tulva- leikin olisi saanut antaa jatkua pidempään.

5.4 Toimintatuokio 2

Toimintatuokio 2 toteutui kolmannella harjoitteluviikollani, jolloin olin jo käynyt tutuksi Muksujen ryhmälle. 2.tuokioon osallistui myös 10 lasta, osa sellaisia jotka olivat mukana ensimmäiselläkin toimintatuokiolla, osa oli mukana ensimmäistä kertaa. Ryhmän lastentarhanopettaja oli myös mukana toimintatuokiolla. Jälkeenpäin

ajateltuna toimintatuokiot olisi hyödyllisintä toteuttaa aina saman porukan kanssa, valiten ryhmään suurimmaksi osaksi sellaisia lapsia, joilla on selvästi vaikeampaa toisten kanssa toimeen tuleminen ja yhteiset leikit. On kuitenkin hyvä valita ryhmään myös sellaisia lapsia jotka ovat rohkeita osallistumaan kaikkeen, koska nämä lapset näyttävät positiivisella tavalla esimerkkiä muille.

Aloitimme jälleen toimintatuokion alkupiirillä, tällä kertaa siten että jokainen kertoi vuorollaan oman nimensä ja sen mikä on heidän mielestään kivointa syksyssä, järjestyksessä myötäpäivään. Syksy siksi, koska toimintatuokiota toteuttaessani oli syksy kauneimmillaan. Tässä alkupiirissä lapset osallistuivat todella reippaasti ja halusivat kertoa oman nimensä lisäksi paljon muutakin itsestään ja syksystä. Tässäkin alkupiirissä lapsilla oli omat paikkamerkit johon he istuivat. Aloitin jälleen alkupiirin kertomalla esimerkin omaisesti oman nimeni ja sen, mikä on minun mielestäni kivointa syksyssä. Monet lapset seurasivat esimerkkiäni ja sanoivat saman asian jonka minä olin sanonut, mutta siihen ei mielestäni ole järkevää puuttua, vaan jatkaa innostuneesti eteenpäin.

Alkupiirin jälkeen aloitimme yhden version musiikkileikeistä, siten että musiikin soidessa lasten piti kävellä eri tyyleillä huoneessa, musiikin tauotessa kuunnella ohjeita miten seuraavaksi tulee toimia ja musiikin jatkuessa taas kävellä annetulla tyylillä huoneessa. Kävelimme sipsutellen, jättiläisen askelin, löntystellen, kuin kana, kuin karhu ja kuin pingviini. Lapsilla oli erittäin hauskaa, ja he yrittivät naurattaa toisiaan. Osallistuin itse myöskin, ja lapsista on aina hauskaa kun aikuiset hassuttelevat heidän kanssaan. Tämä luo positiivista energiaa ja lähentää lapsia aikuiseen kun aikuinen on ikään kuin lasten kanssa samalla tasolla.

Seuraavaksi leikimme ATOMIT –leikkiä, jolloin lasten pitää musiikin tauotessa muodostaa sellaisia ryhmiä kuin ohjaaja kääkee. Muuna aikana musiikki soi ja lapset liikkuvat musiikin tahdissa huoneessa. Muodostimme seuraavanlaisia ryhmiä: kahden hengen ryhmä, tyttöjen ryhmä ja poikien ryhmä, ryhmä jossa kaikilla on sukat, ryhmä jossa kaikilla on mekko tai hame, ryhmä jossa jokaisella on päällään jotakin punaista ja ryhmän jossa olivat kaikki lapset. Tässä leikissä lapset tarvitsivat jälleen ohjausta ryhmien muodostamisessa, ja jotkut eivät muodostaneet paria/ryhmää vaikka huomasivat toisen lapsen ilman paria/ryhmää. Tällöin ohjaaja saattoi nämä lapset

yhteen ja kaikilla oli pari/ryhmä, ja leikki saattoi jatkua. On hyvä kiinnittää huomiota siihen että ei esimerkiksi käske lapsia ottamaan kädestä kiinni toisiaan, vaan parin tai ryhmän voi muodostaa myös vain olemalla toisen kanssa lähekkäin.

Lopetimme toimintatuokion istumalla omille paikkamerkeille ja tuokiolta poistuttiin jälleen isten että vieruskaverille toivotettiin hyvää päivänjatkoa.

5.5 Toimintatuokio 3.

Kolmas toimintatuokio oli harjoitteluni kolmannella viikolla, ja koska aiheena oli tällä kertaa sadun lukeminen, otin toimintatuokiolle enemmän lapsia, koska tilat eivät tulisi vastaan toisin kuten taas liikunnallisissa tuokioissa. Tässä toimintatuokiossa ei ollut muita aikuisia mukana kuin minä.

Kolmannella toimintatuokiolla luimme alkupiirin jälkeen sadun ”Anna, Antti ja kiusankappale” (Castren & Parvela). Alkupiirissä kävimme tälläkin kertaa nimikierroksen, ja koska oli perjantapäivä, lapset saivat kertoa mahdollisista tulevista viikonloppusuunnitelmistaan joita lapset kertoivat innokkaasti. Paikkamerkit olivat jälleen käytössä osoittamaan kunkin lapsen oman paikan.

”Annan ja Antin päiväkotiin tulee uusi lapsi, Pertti. Kohta kaksoset eivät osaa kutsua Perttiä muulla nimellä kuin Kiusankappale. Kiusankappale rikkoo tavaroita ja haastaa riitaa Antin kanssa. Kiusaamisen vuoksi Antin vatsa tulee kipeäksi eikä hän halua enää mennä päiväkotiin. Aikuiset suhtautuvat asiaan vakavasti ja heidän avullaan tilanne saadaan ratkaistuksi ja kiusaaminen loppumaan.” (<http://www.kirjasampo.fi>)

Kirjan lukemisen jälkeen keskustelimme lasten kanssa aiheesta, siten että jokainen joka halusi, sai kertoa kirjasta ja tarinasta jotakin. Keskustelua syntyi paljon ja lapset olivat ensiksi kaikki sitä mieltä että Pertti oli tuhma. Kyselin lapsilta miten eri tavoin Pertin olisi kannattanut toimia jotta ikäviltä tilanteilta olisi välttytty. Jatkoimme keskustelua sillä, miten olisi mukavaa toimia jos omaan päiväkotiryhmään tulee uusi lapsi, tai jos itse menisit uuteen ryhmään, miten olisi kiva että sinut otetaan vastaan. Keskustelimme myös siitä, että Pertti ei ollut tuhma lapsi, vaan Pertti ei vain osannut

toimia tilanteissa oikeilla tavoilla, ja hänen olisikin hyvä harjoitella toimimaan muiden lasten kanssa siten, ettei kiusaisi heitä.

Lukuhetki onnistui hyvin, ja kirja aiheutti paljon keskustelua. Kirja oli helppolukui-
nen ja hienosti kuvitettu, joten lapset jaksoivat keskittyä siihen hyvin. Keskustelu-
hetken jälkeen toivotimme jälleen hyvää päivänjatkoa, tällä kertaa siten että minä
heitin isoa pehmonoppaa vuorotellen jokaiselle lapselle, ja se jonka käteen noppa
tuli, toivotti minulle hyvää päivänjatkoa ja minä vastaavasti hänelle ja sen jälkeen
toi nopan minulle ja poistui huoneesta.

5.6 Toimintatuokio 4.

Toimintatuokio 4 oli viidennellä harjoitteluviikollani tutussa ”muksujen” ryhmässä ja
siihen osallistui noin kymmenen lasta.

Alkupiirin aikana lapset saivat tällä kertaa sanoa jokainen oman lempiruokansa, ja
samalla keskustelimme siitä mikä on päiväkodissa lasten suosikkiruoka. Rento ilma-
piiri ja jutteleminen on alkupiirissä hyväksi ja jos keskustelua on syntyäkseen kan-
nattaa siihen hetken aikaa käyttää, koska se vapauttaa lapsia. Olin jälleen laittanut
paikkamerkit ympyrään ja kukin lapsi valitsi itselleen oman paikan. Alkupiirissä sa-
noin oman lempiruokani lisäksi, että tämä on viimeinen minun pitämäni toiminta-
tuokio, ja selitin lapsille että harjoitteluni loppuu seuraavalla viikolla.

Alkupiirin jälkeen pidimme ”sekoitusleikin”, jossa lasten paikat sekoittuvat, ja kave-
rit eivät välttämättä jää vierekkäin. Sekoitusleikin ideana on alkulämmittely ja liik-
kuminen ja se, ettei lapset jäisi oman kaverin viereen, jolloin yleensä syntyy pientä
höpinää. Sekoitusleikin aikana ne lapset vaihtavat paikkaa joita ohjaajan sanoma
väittämä koskee, esim: Ne lapset vaihtavat paikkaa joilla on kotona koira, ne joilla on
veli tai sisko, ne jotka ovat joskus käyneet ongella ja ne joiden mielestä jäätelö on
hyvää. Kannattaa lopuksi valita sellainen juttu, mistä tietää kaikkien lasten lähtevän
vaihtamaan paikkaa, siten että kaikki lapset olisivat ainakin kerran nousseet omalta
paikaltaan vaihtamaan paikkaa. Tämä leikki osoittautui oikein hyväksi ja lapset ym-

märsivät nopeasti miten sitä leikitään. Hälinää ja naurua syntyi paljon ja tämä oli selvästi yksi lasten suosikeista.

Kun paikat oli hyvin sekoittunut ja kukaan ei enää istunut alkuperäisellä paikallaan, jatkoimme toimintatuokiota tutuilla musiikkileikeillä, joissa musiikin aikana lapset kiertävät tai kulkevat musiikin tahdissa ympäri huonetta ja musiikin tauotessa tekevät siten kuten ohjaaja sanoo. Sekoittelin eri leikkejä ja tällä kertaa taukojen aikana leikimme erilaisia eläimiä, matkimme hassuja kävelytyylejä ja kosketimme eri ruumin osillamme eri värejä huoneessa ja eri värejä kaverien vaatteissa. On hyvä ottaa toimintahetkille uudelleen samoja leikkejä, niin ettei joka kerta toimintahetki ole aivan uudenlainen versio. Toimintatuokio sujuu jouhevasti ja mukavasti kun joku leikeistä on tuttu, eikä kaikkea tarvitse selittää alusta alkaen. Näin myös lapset muistavat leikkejä paremmin taas seuraavalla kerralla, kun ovat leikkineet useammin kuin kerran. Viimeiseksi piti jalkapohjillaan koskettaa omaa paikkamerkkiään ja jäädä siihen.

Tämän jälkeen yritimme järjestäytyä jonoon pisimmästä lyhimpään siten, että lapset olisivat itse osanneet järjestää itsensä, mutta he tarvitsivat todella paljon ohjausta, ja käytännössä minä järjestin kaikki lapset oikealle paikalleen.

Jonon muodostumisen jälkeen istuimme siihen kohtaa alas, ja aloitimme rentoutusleikin. laitoin rauhallista musiikkia soimaan, ja lapset piirtelivät edessä istuvan kaverinsa selkään niitä kuvioita joita minä ohjeistin. Kun sanoin lapsille että he saavat piirtää mitä haluavat, se ei toiminut. Ohjeistuksesta lapset kuitenkin piirtelivät ja selvästi pitivät tästä leikistä. Minä olin itse jonon viimeisenä, jotta jokaisen lapsen selkään piirsi joku. Piirtelimme selkään sydämen, ympyrän, tähden puun ja auton ja lopuksi teimme ”sadepisaroita” selkään, eli naputtelimme hellästi edessä istuvan selkää sormenpäillä.

Rentoutusleikin jälkeen menimme vielä takaisin omille paikkamerkeille ja poistuimme viimeiseltä tuokiolta sanomalla kädestä pitäen toisillemme hyvää syksyn jatkoa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Suurin opetus tätä opinnäytetyötä tehdessäni on ollut se, että kiusaamisen ehkäisyyn ei ole olemassa mitään oikotietä eikä jotain yhtä konstia joka ehkäisisi ryhmässä muodostuvaa kiusaamisilmiötä. Kiusaamisen ehkäisyä on se, että ryhmässä on hyvä yhteishenki, aikuiset ja lapset ovat kunnioittavassa vuorovaikutuksessa keskenään ja päivittäin huolehditaan siitä että kaikilla on ryhmässä hyvä olla. Hyvää ryhmähenkeä ja positiivista ilmapiiriä tukee yhdessä tekeminen, jonka vuoksi halusin tehdä ryhmähenkeä tukevia leikkejä sisältävän oppaan varhaiskasvattajille.

Ryhmän aikuisten vastuulla on huolehtia siitä että kaikki lapset tulevat huomioduksi ja mahdollinen kiusaaminen huomataan heti. Aikuisen vastuulla on myös puuttua välittömästi tilanteisiin joissa huomaa kiusaamista. Kun lapset tietävät ja tuntevat että kiusaamista ei ryhmässä hyväksytä, ja että siihen puututaan joka kerta, niin silloin on kyse kiusaamisen ehkäisystä. Kiusaamisen ehkäisyä on myös hyvien toimintatapojen opettaminen kaikille, ja etenkin lapsille joilla saattaa olla epäsosiaaliset toimintatavat ja jotka eivät osaa tulla kaverin kanssa toimeen. Näitä lapsia pitää tukea ja heidän tulee saada opastusta ja mallia siitä, kuinka toisia kohdellaan, pelkällä kieltämisellä ja rajoittamisella lapsi ei opi oikeaa tapaa toimia muiden kanssa.

Aikuisten on myös hyvä kiinnittää huomiota omaan puhetyyliinsä, ja siihen kuinka lasten kuulleen puhutaan muista lapsista, aikuisista ja vanhemmista. Jos aikuisen puhe on epäkunnioittavaa, on meidän turha yrittää opettaa lapsillekaan hyviä tapoja, jos emme itse toimi niiden mukaisesti. Lasten kanssa on myös hyvä välttää sarkasmia, koska lapset eivät sitä ymmärrä, ja he saattavat kokea olonsa hyvin hämmentyneiksi kun aikuisen puhe ja elekieli tai äänensävy ovat ristiriidassa keskenään.

Opinnäytetyötä kirjoittaessani luin tietenkin paljon aiheeseen liittyvää materiaalia, ja kaikissa korostui se, miten tärkeää kiusaamisen ehkäisy on myös yhteiskunnallisesti. Kiusaamisilmiö on usein kierre joka alkaa jo päiväkodissa, jatkuu koulussa ja vielä mahdollisesti jopa työelämässä. Kiusatuksi tuleminen saattaa aiheuttaa masennusta ja sairauslomia jotka maksavat vuosittain paljon yhteiskunnallemme joka vuosi. Tehokas kiusaamisen ehkäisy vaatii myös sitä, että henkilökunnalla on hyvät ja asialliset

vuorovaikutustavat keskenään, koska lapset aistivat hyvin herkästi kiukun ja turhautumisen, ja ikävä kyllä epäkunnioittava puhe ja tiuskiminen tarttuu myös lapsiin.

Opinnäytetyötä tehdessäni olen myös sisäistänyt jatkuvan huomion kiinnittämisen omaan tapaani toimia lapsiryhmässä. Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden tekeminen oli hyvin opettavaista, ja joka kerta osasin toimintatuokion jälkeen pohtia sitä, mikä ei onnistunut ja mikä kannattaa tehdä eri tavalla, ja mikä oli hyvää. Nopeasti myös huomasin millaisista asioista lapset pitävät ja mitkä asiat toimivat ja mitkä ei. Näistä opeista ja opinnäytetyön koko prosessista on ollut paljon käytännön hyötyä toimiessani nyt lastentarhanopettajan tehtävissä.

LÄHTEET

Aalto, M. 2002, Turvallinen ryhmä. Forssa: Aseman lapset ry.

Aho, S., Laine, K. 1997, Minä ja muut, kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava.

amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojaksot/030906/1113558655385/1154602577913/1154670359399/1154756862024.html. Viitattu 4.2.16

Cacciatore, R. 2016, Itsetunnon tukeminen. Viitattu 6.1.16.
<http://www.raisacacciatore.fi/20>

Häkkä, A., Kuokkanen, H., & Virolainen, A. 2014. Lapsen parhaaksi, lähihoitaja varhaiskasvattajana. Porvoo: Edita.

Junttila, N. 2015, Kavereita nolla, lasten ja nuorten yksinäisyys. Helsinki: Tammi.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012, Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

kirjasampo.fi. Viitattu 17.1.16

Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M., 2013. Pienten piirissä, yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Repo, L., Stoor-Grenner, M. 2011, Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa, Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Folkhälsan.

Repo, L. 2013, Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, C. 2000, Kaverien kanssa, vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

slideshare.net/TiinaMarjatta/toiminnallinen-opinnytety-tekstin. Viitattu 4.2.16

LIITE 1

Kiva kaveri- kiusaamisen ehkäisy Kokemäen varhaiskasvatuksessa toiminnallisin menetelmin –toimintatuokio-opas